

Yunus Emre Dîvânında Mürîd-Mürşîd İlişkisi

The Relationship between Disciple and Murshid in Yunus Emre's
Dîvân

Muhammed Yusuf AKBAK

Arş. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Res. Assist. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa
Üniversitesi University
İslami İlimler Fakültesi Faculty of Islamic Sciences
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Department of Basic Islamic Sciences
Tokat | Türkiye Tokat | Turkey
muhammedyusuf.akbak@gop.edu.tr orcid.org/0000-0002-5042-8983

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi Article Types | Research Article
Geliş Tarihi | 14 Nisan 2022 Received | 14 April 2022
Kabul Tarihi | 16 Haziran 2022 Accepted | 16 June 2022
Yayın Tarihi | 30 Haziran 2022 Published | 30 June 2022

Atıf | Cite as:

Akbak, Muhammed Yusuf. "Yunus Emre Dîvânında Mürîd-Mürşîd İlişkisi [The Relationship between Disciple and Murshid in Yunus Emre's Dîvân]". *Tokat İlmîyat Dergisi | Tokat Journal of İlmîyat* 10/1 (Haziran | June 2022), 221-248.
<https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1103512>

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.
| This article, has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright ©

Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Turkey.
<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

The Relationship between Disciple and Murshid in Yunus Emre's Dīvān

Abstract: Şūfism is a fundamental element which educated, ripened and caused Yunus Emre to sing poetry. It is known that he started to sing and write poetry with the advice of his sheikh after he was educated in the Tapduk convent. Yunus's feelings and thoughts had been processed with Şūfism and then they began to be expressed and affect those who listened. Şūfism which caused Yunus to sing poetry aims to make a wise person by developing an uneducated person with the method of sayr u sulūk (a special training of a religious order). The main elements of this method of education are the disciple and the murshid. The disciple, who is involved in the Şūfī education process, must necessarily adhere to the murshid. In this process, it has been accepted that it is not possible to travel individually without a murshid. Just as it is not possible to graduate from school and get a diploma without going through the training of a teacher, it has not been considered possible to complete Şūfī education without a murshid al-kāmil (supreme teacher, perfect guide). However, there is a point to take into consideration. It is known that during periods, fake sheikhs appeared for various reasons, besides genuine murshids. Therefore since the first periods, in Şūfī works sections describing the qualities of the real murshid to the disciples and private works on this subject have been written. The Murshid al-kāmil was seen as a specialist doctor. A doctor who is qualified in his profession, treats his patient according to his illness, just as the murshid al-kāmil treats his disciple, who has committed himself, according to the spiritual diseases of him. Such as a fake doctor damages a person's physical body a, fake sheikh damages the soul of the disciple. Yunus discussed this subject in many places in his Dīvān. Also he stated that Şūfī education is a difficult process and this process is full of subtleties and dangers. He stated that it is necessary to set out with a qualified guide.

It has been stated that in Şūfism education, there are some qualifications that the disciple should have as well as the murshid. In order to successfully complete the educational process, the disciple must have these qualities in himself. The most important ones of these are submission and love. The disciple should love his murshid, submit yourself to him fully, and aim to reach the end of the path of sulūk by following the words of the murshid without heeding the torments of his nafs. The disciple should be patient with situations that are difficult for his nafs, realizing that the orders and recommendations of the murshid are necessary for his education. Yunus, having passed the training of his sheikh at the Tapduk Lodge, tried to collect these qualities. Yunus, who knew and experienced the difficulties of this path, often expressed his advice about the qualities that the disciple should have in his poems. In this context, Yunus's poems should not be seen as verses written with literary concerns. His poems are very valuable in terms of literature. In addition, it acts as a guide for the disciples who enter the Şūfī education process.

In this work, we will try to answer questions based on Yunus's Dīvān like why is murshid needed in Şūfī education? What are the basic qualities of the murshid al-kāmil? Which criteria should the relationship between the murid and the murshid be based on? What are the responsibilities of the disciple to the murshid? The mainstay of Yunus's life and works has always been the Qur'ān and the Sunnah of the Prophet. In this context, as the issues were explained, the verses referred to Yunus were also touched upon.

Keywords: Şūfism, Yunus Emre, Disciple, Murshid, Dīvān.

Yunus Emre Dîvânında Mürid-Mürşid İlişkisi

Öz: Yunus Emre'yi yetiştiren, olgunlaştıran ve söyleten ana etken tasavvufudur. Onun Tapduk Dergâhında eğitim aldıktan sonra şeyhinin yönlendirmesiyle şiir söylemeye ve yazmaya başladığı bilinmektedir. Yunus'un iç dünyasındaki duygu ve düşünceler tasavvufla mayalandıktan sonra dile gelmeye, dinleyenlere etki etmeye başlamıştır. Yunus'u dile getiren tasavvuf, seyr u sülûk metoduyla ham insanı pişirerek insan-ı kâmil yapmayı gaye edinen mane'î eğitim metodunun adıdır. Bu eğitim metodunun ana unsurları mürid ve mürşid'dir. Tasavvufî eğitim sürecine dâhil olan müridin, zorunlu olarak mürşid-i kâmile intisap etmesi gerektiği, bu süreçte mürşid olmadan ferdî olarak mesafe kat etmesinin mümkün olmadığı kabul edilmiştir. Nasıl ki bir hocanın eğitiminden geçmeden, okuldan mezun olmak, diploma almak mümkün değilse, mürşid-i kâmil olmadan tasavvufî eğitimin tamamlanması da mümkün görülmemiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Dönemler içerisinde hakiki mürşidlerin yanında çeşitli sebeplerden dolayı sahte şeyhlerin de ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu nedenle ilk dönemlerden itibaren tasavvuf eserlerinde müridlere hakiki mürşidin vasıflarını anlatan bölümler ve bu konu hakkında müstakil eserler kaleme alınmıştır. Hakiki mürşid ehil doktor gibi görülmüştür, mesleğinde ehil olan doktor nasıl ki kendisine gelen hastanın hastalığına göre tedavi uyguluyorsa hakiki mürşid de kendisine intisap eden müridin mane'î hastalıklarına göre onu tedavi etmektedir. Sahte doktorun insanın fizikî bedenine zarar vermesi gibi sahte şeyh de müridin ruhuna zarar vermektedir. Yunus, Dîvân'ında pek çok yerde bu konuya temas etmiştir. Tasavvuf eğitiminin meşakkatli bir süreç olduğunu, bu sürecin inceliklerle ve tehlikelerle dolu olduğunu belirten Yunus, ehil bir rehberle yola koyulmanın zaruretine dikkat çekmiştir.

Tasavvuf eğitiminde mürşidin yanı sıra müridin de sahip olması gereken bazı vasıfları olduğu ifade edilmiştir. Müridin eğitim sürecini başarıyla tamamlayabilmesi için bu vasıfları kendinde bulundurması elzemdir. Bunlardan en önemlileri teslimiyet ve muhabbettir. Mürid, mürşidini sevmeli, ona tam manasıyla teslim olmalı, nefsinin eziyetlerine kulak asmadan mürşidin sözlerine uyararak sülûk yolunun sonuna ulaşmayı gaye edinmelidir. Mürşidin emir ve tavsiyelerinin kendisinin eğitimi için gerekli olduğunun bilincine vararak nefesine ağır gelen durumlara sabretmelidir. Yunus, Tabduk Dergâhında şeyhinin eğitiminden geçerek kendisinde bu vasıfları toplamaya gayret etmiştir. Bu yolun zorluklarını bilen ve yaşayan Yunus, şiirlerinde müridin sahip olması gereken vasıflara dair nasihatlerini sıklıkla dile getirmiştir. Bu bağlamda Yunus'un şiirleri edebî kaygılarla yazılmış mısralar olarak görülmemelidir. Onun beyitleri edebî anlamda çok kıymetli olmalarının yanında tasavvufî eğitim sürecine giren müridler için de adeta bir klavuz görevi görmektedir.

Çalışmamızda Yunus'un Dîvân'ından hareketle tasavvuf eğitiminde mürşide niçin ihtiyaç duyulur? Mürşid-i kâmil'in temel vasıfları nelerdir? Mürid ve mürşid arasındaki ilişki hangi ölçütlere dayanmalıdır? Müridin mürşidine karşı sorumlulukları nelerdir? tarzındaki sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Yunus'un yaşamının tamamında ve meydana getirdiği eserlerde temel kaynağının hep Kur'ân-ı Kerim ve Peygamber Efendimizin sünneti olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ele alacağımız konular izah edilirken yeri geldikçe Yunus'un atıfta bulunduğu âyet ve hadislerle temas edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Yunus Emre, Mürid, Mürşid, Dîvân.

Giriş

Yunus'un yaşamış olduğu XIII. yüzyıl medeniyet tarihimizde önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönem fikri ve sosyal bakımdan Türk-İslâm tarihinin en hareketli kısımlarından birisini oluşturmaktadır. Bu dönemde önceki asırlarda başlamış olan Haçlı seferleri ve ardından yaşanan Moğol istilası, Anadolu halkını siyasî ve sosyal açıdan buhranlara sürüklese de diğer açıdan incelendiğinde Anadolu'da fikrî ve mânevî olarak büyük bir potansiyelin teşekkül etmesine imkân sağlamıştır.¹ Sûfilere göre kâinatta meydana gelen celâlî tecelliler aynı zamanda içlerinde cemâlî tecellileri barındırmaktadır. Nitekim Bakara suresinde; “Hakkınızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz. Yalnız Allah bilir, siz bilmezsiniz”² buyrulmuştur. Bahsettiğimiz Haçlı seferleri ve Moğol istilası gibi celâlî tecelliler de Muhyiddin İbnü'l Arabî (ö. 638/1240), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273) ve Yunus Emre (ö. 720/1320) gibi sûfilerin Anadolu'da halkın mânevî gücüne katkı sunmak adına ön plana çıkmasına ve buradaki dinî, sosyal, kültürel sahalara destek vermelerine vesile olmuştur.³

Yunus Emre, şiirleriyle hem kendi zamanına hem de kendinden asırlar sonrasına aynı sadelikle hitap edebilen bir ârifdir. Onun ifadelerinin kapsayıcı özelliği sayesinde hemen her kesimden insan Yunus'ta kendisine hitap eden mısralar bulmaktadır. Bu yönüyle Yunus, bazen bir filozof, bazen bir şair, bazen bir sosyolog bazen de bir sûfi olarak değerlendirilmiştir. Yunus'un şiirlerine genel olarak bakıldığında onun ifadelerinin yoğun olarak tasavvufî unsurlar taşıdığı göze çarpmaktadır. O, tasavvufî düşüncenin bütün inceliklerini manzum olarak dile getirmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında Yunus'a kendinin de belirttiği şekliyle esas olarak “Derviş Yunus”⁴ demek yerinde olacaktır.

Yunus'un Kur'an ve sünnet ekseninde şekillenen tasavvuf düşüncesi kendinden önceki dönemlerde yaşamış olan mutasavvıfların fikirlerine ve tecrübelerine dayanmaktadır. Bu yüzden onun şiirlerini tam manasıyla kavramak için Kur'an ve hadislerin muhtevasıyla beraber tasavvufun dilini bilmek elzemdir. Yunus eserlerini bizzat vahyin anlamı ile kaleme almış, şiirlerinde âyet ve hadislerin en yakın Türkçe karşılıklarını

¹ Osman Türer, “Onüçüncü Asırda Anadolu'da Tasavvuf ve Yunus Emre”, *Diyanet İlmî Dergi* 27/1 (Yunus Emre Özel Sayısı) (1991), 87, 88.

² el-Bakara, 2/216.

³ Mustafa Kara, *Buhara Bursa Bosna: Şehirler, Sûfiler, Tekkeler* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 137-144.

⁴ Yunus Emre, *Yunus Emre Dîvânı*, haz. Mustafa Tatcı (İstanbul: H Yayınları, 2008), 55/6.

kullanmıştır.⁵ Yunus'un şiirlerinin hemen hepsinde bir âyetin tefsirine veya bir hadisin şerhine yer verdiği, bunu yaparken lafzî iktibastan daha ziyade mânevî iktibası tercih ettiği görülmektedir.⁶ Bu konuyla bağlantılı olarak Yunus Dîvân'ından şu örnek zikredilebilir;

“Sen kim didün yâ Rab bana ben yakınım senden sana
Çün yakınsın benden bana görklü yüzün göster bana”⁷

Bu beyit Bakara suresindeki “Kullarım sana beni sorduklarında bil-
sinler ki şüphesiz ben onlara çok yakınım”⁸ ve Kaf suresinde geçen “...
biz ona şah damarından daha yakınız”⁹ âyetlerinin mefhumunu ihtiva
etmektedir.¹⁰

Bir başka beyitte Yunus, sözlerinin beslendiği kaynağın Hakk'ın kela-
mı olduğuna işaret ederek şu ifadeleri kullanmıştır;

“Söz karadan akdan degül yazup okumaktan degül
Bu yüriyen halkdan degül Hâlik âvâzından gelür”¹¹

Yunus, Dîvân'ında tarikat, seyr u sülûk, riyâzet, mücâhede, zühd,
velâyet, müşâhede, sekr-sahv, fenâ-bekâ, semâ gibi birçok tasavvufî un-
sura değinmiştir. Bu kavramların tasavvuf ilminde ve Yunus'un eserlerin-
de ne ifade ettiğini bilmek onu hakkıyla anlamaya imkân sağlayacaktır.
Yunus, tasavvuf terbiyesinden geçmiş ve şiirlerinde tasavvûfî hakikatleri
ifade etmiş bir derviş olsa da onun hakkında yapılan değerlendirmeler
incelendiğinde sûfî kimliğine yönelik çalışmaların toplam araştırmalar
içerisinde az bir yer tuttuğu görülmektedir.¹² Hazırlanmış olduğumuz bu
çalışmayla Yunus'un esas yönü olan dervişliğine vurgu yapmak ve özelde
onun seyr u sülûk yolculuğunun ana unsuru olan mürîd-mürşîd ilişkisine
bakış açısını incelemek amaçlanmıştır.

1. Mürşidin Gerekliği

Arapça kökenli olan “mürşîd” kelimesi lügatte doğru yolu gösteren,
rehber, uyarıcı ve irşad eden anlamlarında kullanılmaktadır. Tasavvufu
aynı anlamda kullanılan “şeyh” kelimesi de Arapça kökenli olup lügatte

⁵ Alper Ay, *Dîvân-ı Hikmet'te Manevî Ayet İktibasları* (Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2020), 26, 27.

⁶ Alim Yıldız, “Yunus Avazı”, *Yunus'un Çağrısı Sempozyumu* (Ordu: Ordu Belediyesi Yayınları, 2015), 109.

⁷ Yunus Emre, *Dîvân*, 14/3.

⁸ el-Bakara, 2/186.

⁹ Kâf, 50/16.

¹⁰ Ay, *Dîvân-ı Hikmet'te Manevî Ayet İktibasları*, 34, 35.

¹¹ Yunus Emre, *Dîvân*, 42/3.

¹² Ayrıntılı bilgi için bk. Gökhan Coşgun - Metin Yıldırım, “Yunus Emre Bibliyografyası (1991-2021)”, *Darulfunun İlahiyat* 32/1 (2021), 149-299.

yaşlı adam, önder, kabile başkanı anlamlarında kullanılmaktadır.¹³ Tasavvuf istilâhında mürşid, şeriat, tarîkat ve hakikat ilimlerinde yüksek dereceye ulaşmış kimse, sâlikleri iyileştiren onlara şifa veren,¹⁴ sırat-ı müstakimi gösteren, delaletten önce hak yola ileten¹⁵ kimse olarak tarif edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de mürşid kelimesi bir yerde "... Allah kime hidayet ederse işte o doğruyu bulmuştur; kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir rehber (mürşid) bulamazsın"¹⁶ şeklinde geçmektedir. Şeyh kelimesi ise Kasas,¹⁷ Hûd,¹⁸ Yusuf,¹⁹ Mü'min²⁰ surelerinde geçmekte ve hepsinde yaşlı, ihtiyar anlamında kullanılmaktadır.

İnsan yapısı gereği ilim öğrenmek ve terbiye almak için bir yol göstericiye muhtaçtır. Allah Teâlâ, Kur'ân'da insanlar için rehber edinmenin önemine; "...eğer bilmiyorsanız kitaplar hakkında bilgi sahibi olanlara sorun"²¹, "İşte o peygamberler, Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. Şu halde onların rehberliğine uy..."²², "Eğer anne baban, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa bu durumda onlara uyma ama yine de onlara dünyada iyi davran; yüzünü ve özünü bana çevirenlerin yolunu izle"²³ âyetleriyle dikkat çekmektedir. Peygamberlerin yaşamış olduğu dönemlerde insanlar onlardan doğrudan bilgiler alarak yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Peygamberlerden sonra ise onların varisleri olan âlim ve evliyâlar bu yol göstericilik görevini üstlenmiş, insanların zorlandığı noktalarda onlara yardımcı olmuşlardır.²⁴ Dönemler içerisinde değişen şartlara göre karşılaşılan zorluklarda değişmiş ve insanlar farklı durumlara siyasî, sosyal ve coğrafi şartlara göre farklı önlemler almış, önderler takip etmiştir. Gidilen yol ne kadar çetinse rehberle duyulan ihtiyaç da o denli artmaktadır. Tasavvuf, seyr u sülûk yöntemiyle dervişi, insan-ı kâmil olma yolunda eğiten bir sistemdir. Bu yöntem

¹³ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru-Sadr, 1990), 3/175-176.

¹⁴ Kemâlüddîn Abdürrezzâk b. Ebi'l-Ganâim Muhammed el-Kâşânî, *Letâ'ifü'l-i'lâm fi işârâti ehli'l-ilhâm*, thk. Ahmed Abdurrahim Sâiyih vd. (Kahire: Mektebetü Segafeti'd- Diniyye, 2005), 449.

¹⁵ Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Cürçânî, *Ta'rifât* (Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmîyye, 1983), 208.

¹⁶ el-Kehf, 18/17.

¹⁷ el-Kasas, 28/23.

¹⁸ Hûd, 11/82.

¹⁹ Yusuf, 12/78.

²⁰ el-Mü'min, 40/67.

²¹ el-Enbiyâ, 21/7.

²² el-En'âm, 6/90.

²³ Lokmân, 31/15.

²⁴ Müzekkir Kızılkaya, *Sabûhî Ahmed Dede'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019), 97.

nefsin terbiyesi ve ruhun yüceltilmesi temeline dayanmaktadır. Nefs, insanın önüne türlü engeller koyan, terbiye edilmesi ve başa çıkılması en çetin rakip olduğundan bu yola giren kimsenin bir rehber edinmesi kaçınılmazdır. Mevlânâ bu yolda mürşidin gerekliliğini anlatırken “Ey gamlı, ey perişan adam, ya bizim gemimize gir, ya o gemiyi bu gemiye bağla. Yani; ey kendini bir şey zanneden kişi, ya bir mürşide bağlan, yahud da gemini mürşidin gemisine bağla da sana rehberlik etsin. Böylece doğru yolu şaşırma”²⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Yunus Emre, Dîvân’ında âyetlerdeki rehber manasını peygamberlerin yanı sıra onların varisleri olan mürşid-i kâmiller olarak da yorumlamış ve mürşidin gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir;

“Hak’dan haber geldi yine kullar yarag itsün dimiş

Dirilüben evliyâdan bir el-etek dutsun dimiş”²⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun”²⁷ buyurulmaktadır. Âyette geçen “doğrular” ifadesiyle özelde Peygamber Efendimiz ve ashabı genelde ise dine olan bağlılıklarında doğru olan zühd sahibi kimselerin²⁸ kastedildiği beyan edilmiştir. Râzî (ö. 606/1210), âyette doğrularla beraber olun emrinin gereği her devirde doğru kimselerin olması gerektiğini belirtmiştir.²⁹ Bu doğru kimseler Peygamber Efendimizin yolundan giden ve onun ahlakıyla ahlaklanan kimselerdir. Yunus bahsi geçen doğru kimseleri “ehil, bilen” olarak zikretmiş ve onlarla beraber olmaya davet etmiştir. Yunus’ta ehil kimselerin zıddı ise “cahil”dir. Cahiller, Allah’ın emirlerine uymayan bedbaht kimselerdir. Cahillerden uzak kalmanın ve ehillere uymanın gerekliliği Yunus’ta şu şekilde ifade edilir;

“Eksük olman ehillerden kaçâ görün câhillerden

Tanrı bîzâr bahillerden bahil dîdâr görür degül”³⁰

* * * * *

“Yûnus olma câhillerden irak olma ehillerden

Câhil ne var mü’minise câhillikden kalur degül”³¹

* * * * *

“Ya bildüğünü eyit ya bir bilürden işit

²⁵ Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2017), 6/647 b. 4106.

²⁶ Yûnus Emre, *Dîvân*, 122/1.

²⁷ et-Tevbe, 9/119.

²⁸ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerîm Tefsiri (Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm)*, çev. Bekir Karlağa - Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 7/3696.

²⁹ Fahrüddin Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. Suat Yıldırım vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002), 12/221.

³⁰ Yûnus Emre, *Dîvân*, 157/2.

³¹ Yûnus Emre, *Dîvân*, 157/8.

Teslîmlîk ucını tut sözi uzatmayalar”³²

* * * * *

“Eger güher isterisen hıdmet eyle ‘âriflere
Câhil bin söz söylerise ma’nîde miskâl olmaya”³³

Tasavvufta bir mürşide bağlanmadan seyr u sülûk yolunun sağlıklı biçimde tamamlanamayacağı belirtilmiştir. Nitekim mürşid-i kâmilin yol göstericiliği olmadan sülûke devam eden müridin şeytandan ve nefsin-den gelen bu yoldaki tuzaklardan kurtulması zordur. Bu nedenle şeyhinin rehberliğini terk eden müride “mürîd-i mürted”³⁴ denilmiştir. Yunus, bu yolda türlü hileler olduğunu, yolu geçmek için daha önce tuzakları aşmış ve bu yolu iyi bilen birisinin yardımının gerektiğini ifade etmek için şu ifadeleri kullanmıştır;

“Yitmiş bin riyâ çeri vardur bu yolda bilün
Nefs öldürmiş er gerek ol çeriye kırası”³⁵

Yunus’a göre bu yolu aşmak için kişi kendi nefesine değil erenlerin nefesine güvenmelidir. İstilahta nefes, gaibden gelen letâif ile kalblerin ferahlandırılması anlamına gelmektedir.³⁶ Bu, sevenin sevilen ile ünsiyetinin göstergesidir. Nefes sahibi kimselerin, hal sahiplerine göre daha hassas oldukları ifade edilmiştir.³⁷ Vakt, hal, nefes sıralamasında vakit sahibi mübtedi, hal sahibi orta, nefes sahibi muntahi sayılmıştır.³⁸ Yolun başında Hacı Bektaş-ı Velî (ö. 669/1271) dergâhında kendisine sunulan nefesi geri çeviren Yunus, sonra pişmanlık duyarak geri dönmüş ancak Tapduk Emre dergâhına yönlendirilmiştir.³⁹ Tapduk kapısında nefesin kıymetini kavrayan Yunus, erenlerin nefesini bu yolda dayanılacak, yardımcı bir asaya benzetmiş, asaya dayananların yolda kalmayacağını ifade etmek için şu ifadeleri kullanmıştır;

“Sana erden ‘asâ gerek bu yolda
Tayanursan ‘asâya tayanasın
Erenler nefesin ‘asâ idin sen
Eger nefsüne uyarsan fenâsın”⁴⁰

* * * * *

³² Yûnus Emre, *Dîvân*, 57/2.

³³ Yûnus Emre, *Dîvân*, 5/6.

³⁴ Reşat Öngören, “Şeyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/51.

³⁵ Yûnus Emre, *Dîvân*, 375/4.

³⁶ Zafer Erginli (ed.), *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, çev. İlyas Karslı vd. (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006), 743.

³⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: OTTO Yayınları, 2014), 361.

³⁸ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2005), 273.

³⁹ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı İnceleme* (İstanbul: H Yayınları, 2008), 11.

⁴⁰ Yûnus Emre, *Dîvân*, 279/8.

“Erenlere gidelüm eteklerin turalum

Bugün eyle idelüm yolda kalmamağ için”⁴¹

Sülûke mürşidsiz devam etmenin tehlikesini işaret etmek için Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848) “Üstadı bulunmayanım imamı şeytandır”⁴² demiştir. Burada kastedilen üstad hakiki mürşiddir. Uygulamalı ilimlerin hepsinde bir rehberin olması gerekmektedir. Öğrenilmek istenen konuya dair eserlerin okunması ilmi öğrenmek için yeterli değildir. Mesela kıraat ve tecvid ilmi sadece kitaplardan okuyarak öğrenilemez. Bu ilmi tam manasıyla kavramak adına bir fem-i muhsin’den eğitim almak şarttır. Bâyezîd’in sözünden maksad da aynı şekilde tasavvuf ilminin mürşid olmadan öğrenilemeyeceğine işaret etmektedir. Genel manada düşünüldüğü zaman Kur’an, Peygamber Efendimizin sünneti ve âlimler de birer mürşiddir. Bunları mürşid olarak benimsemeyen müridin rehberi nefis veya şeytan olacaktır.⁴³

Bahsi geçen ifadeyi aynı şekilde Yunus’un da kullandığı görülmektedir. Yunus, derviş olmanın şartını dünyadan uzaklaşmaya bağlayarak, dervişlikten kaçanların dünyaya bağlanacağını, gönlüne dünya girenin de şeyhinin şeytan olacağını ifade ederken şu ifadelerle yer vermiştir;

“Bunda şeytâna yâr olan varup anda âvâr olan

Hazret’de yüzi kar’olan erden nazar olmayandır”⁴⁴

* * * * *

Dünyâ seven dervîş degül dervîşliği olmaz kabûl

Dervîşlikden kaçanların hemân şeyhi şeytân olur”⁴⁵

Dervîşin gönlünü dünya kirlerinden temizlemesi nefisini terbiye etmesiyle gerçekleşmektedir. Nefsi terbiye etmenin birçok farklı şekli vardır. Mürşid bu yolda şeytanın ve nefsin her türlü hilesine karşı sâlike bir çıkış yolu göstererek onu yolun sonuna ulaştırmaya gayret etmektedir. Yunus, nefsin yenilmesi ve gönlün temizlenmesi noktasında mürşidin rolünü şu ifadelerle açıklamaktadır;

“Dutgıl bir Tanrı hâsını

Gel ikrâr it erenlere

Sileler gönlün pâsını

Gel ikrâr it erenlere”⁴⁶

* * *

⁴¹ Yunus Emre, *Dîvân*, 251/3.

⁴² Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l Kuşeyrî*, thk. Ma'rûf Zerîk - Ali Abdülhamid Baltacı (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1990), 380.

⁴³ Hasan Kamil Yılmaz, *300 Soruda Tasavvufî Hayat* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 107,108.

⁴⁴ Yunus Emre, *Dîvân*, 99/3.

⁴⁵ Yunus Emre, *Dîvân*, 97/4.

⁴⁶ Yunus Emre, *Dîvân*, 314/1.

“Erenlerdür Tanrı hâsı
Silerler gönülden pâsı
Dostıladur mu’amlesi
Gel ikrâr it erenlere”⁴⁷

* * *

“Bu murdârı divşürenler bu su ile yunur sanur
Erden himmet olmayınca “ömür geçer yunmayısar”⁴⁸

Yunus, ifadelerinde aşkın kıymetine, bu yolda Hakk’a ulaştırıcı vasıtalardan birinin de aşk olduğuna vurgu yapmaktadır. O, tıpkı Râbiatü’l-Adeviyye (ö.185/801) ve Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) gibi sevgiyi her şeyin başına yerleştirmiş ve ilâhî bir mevhibe olarak değerlendirmiştir.⁴⁹ Yunus’a göre dünyada aşksız kimse yoktur. Allah’ın aşkından bir parçayı insan kendisinde bir şekilde barındırmaktadır. Yunus bu durumu şu şekilde ifade etmiştir;

“İşksuz âdem dünyede bellü bilün yok durur
Her biri bir nesneye sevgüsü var âşıkdur
Çalab’un dünyâsında yüz bin dürlü sevgü var
Kabûl it kendözüne gör kangısı lâyıkdur”⁵⁰

Her insan gibi derviş de öncelikle sevmeyi bilmelidir. Nitekim Yunus’ta dervişin bir diğer adı âşıktır. Kişi hakiki âşıkse sevdiğini her şeyiyle sevmeli, onun sevdiğlerini de sevmelidir. Nitekim âyette “De ki: “Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir”⁵¹ buyurularak Allah’ı sevmenin gerekliliğinin Peygamber Efendimiz’i sevmek ve ona uymaktan geçtiği belirtilmektedir. Yunus, mürşid-i kâmilî âşık ve dostun dostu olarak nitelenmektedir. Dolayısıyla dosta ulaşmak için dostun sevdiğini sevmek elzemdir. Yunus, bu durumu şu şekilde izah etmiştir;

“Sen gerçek ‘âşıkısan dostun dostına dost ol
Ger böyle olmazısan dostun dimegil bayık”⁵²

Yunus, evliyânın yoluna aşk vasıtasıyla geldiğini ve evliyânın kapısında aşk kapıcısı olarak beklediğini ifade etmiştir. Ona göre bu yolun başı da, ortası da, sonu da aşktan geçmektedir. Aşk erinin elinde kapıcılık yapmak bile aşka hizmet etmek olduğu için Yunus nezdinde övünülecek bir görevdir. Yunus, âşıkları vuslata ermek için kendisi gibi bu yolda hizmet

⁴⁷ Yûnus Emre, *Dîvân*, 314/3.

⁴⁸ Yûnus Emre, *Dîvân*, 24/4.

⁴⁹ Mehmet Necmeddin Bardakçı, “Yunus Emre ve Derviş Olmak”, *Darulfunun ilahiyat* 32 (2021), 116.

⁵⁰ Yûnus Emre, *Dîvân*, 86/1,2.

⁵¹ Âl-i İmrân, 3/31.

⁵² Yûnus Emre, *Dîvân*, 131/3.

etmeye çağırır. Bir mürşide intisab etmenin âşık olmanın şartlarından olduğunu belirtirken Yunus şu ifadeleri kullanmaktadır;

“Evliyâdur Hak kapısı Yûnus durur kapucısı
‘İşkıla geldi bu yola ‘ışkı idindi hem turak”⁵³

* * * * *

“Yûnus Emre ‘âşıkun ‘ışka key döydünise
Da’vet it ‘âşıklara dem evliyâ demidür”⁵⁴

* * * * *

“Şeyh-i kâmil hizmetinden fârig olma iy Yûnus
Kulluk itmek pîrine erkânıdur âşıklarun”⁵⁵

Yunus, mürşide intisab eden kimsenin bu dünyada büyük nimetlere, hazinelere ulaşacağına vurgu yapmıştır. Mürşidlerin makamını “Hazret kapısı” olarak niteleyen Yunus, buraya her kim gelirse mükâfattan yoksun kalmayacağına vurgu yapmıştır. Mürşide bağlanan kişinin niyeti halis olursa sonunda istediği insan-ı kâmil olma noktasına ulaşacağı gerçektir. Hakiki mürşidin vazifesi zaten kendisine intisab edeni Hakk’a ulaştırmaktır. Yunus bu konuyu açıklarken şu ifadelere yer verir;

“Erenler kapısı Hazret kapısı
Bu tapuya gelen mahrûm gönülmez”⁵⁶

* * * * *

“Miskîn bî-çâre Yûnus tutgil eren etegin
Tâ seni Hakk’a ilte düşgil soyına birgün”⁵⁷

* * * * *

“Kim ere kulluk ide ol ‘azâbdan kurtıla
Mutlak ol yarlıganur kim görürse er yüzün
Yûnus bir haber virür işidenler şâd olur
Gence ugrasam diyen izlesün eren izin”⁵⁸

2. Mürşidin Vasıfları

Tasavvuf kaynaklarında ilk dönemden itibaren mürşidde bulunması gereken vasıflar hakkında bilgiler verilmiştir. Dönem içerisinde sahte şeyhlerin ortaya çıkmasıyla beraber bu konuya tasavvuf eserlerinde daha çok önem verilmiş ve tasavvufun aslî hüviyeti korunmaya gayret edilmiştir. Bir kimsenin mürşid olup irşad edebilmesi için çeşitli vasıflara

⁵³ Yûnus Emre, *Dîvân*, 128/7.

⁵⁴ Yûnus Emre, *Dîvân*, 85/5.

⁵⁵ Yûnus Emre, *Dîvân*, 150/6.

⁵⁶ Yûnus Emre, *Dîvân*, 113/11.

⁵⁷ Yûnus Emre, *Dîvân*, 246/5.

⁵⁸ Yûnus Emre, *Dîvân*, 247/5,6.

ihtiyacı vardır. Mürşidin sorumluluğu müriden daha fazladır. Bu yüzen yaşamı daha disiplinli ve daha çetindir. Mürşidin müridine karşı sorumluluğunun babanın evladına, komutanın askere karşı sorumluluğu gibi olduğu ifade edilmiştir. Mürşidde bulunması gereken vasıflar noktasında Kur'an'da Hz. Hızır ve Hz. Musa olayı ele alınarak, Hz. Hızır'da bulunan vasıflar ölçü olarak değerlendirilmiştir. Hz. Hızır'da; hakiki kulluk, Hak'tan gelen hakikatlere karşı kalbin temiz olması, Hakk katından gelen özel rahmetin bulunması, ilimleri Hakk katından alma ve vasıtasız olarak ilm-i ledün bulunması özelliklerinin bulunduğu beyan edilmiştir.⁵⁹ Serrâc (ö. 378/988), eserinin bir bölümünde mürşidin müridlerine olan alakasını ve onlara maddî-mânevî yardımlarını gösteren örnekler sunmuştur.⁶⁰ İlk dönem sûfilerinden Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr (ö. 440/1049) ve Necmeddîn-i Dâye (ö. 654/1256) gibi sûfilerde eserlerinde mürşidin vasıfları ile alakalı bilgiler vermişlerdir.⁶¹ Kaynaklarda mürşid olmanın şartlarından bir kısmı şu şekilde zikredilmiştir; müridleri terbiye edecek kadar şer'i bilgiye sahip olmalı. Bidatlerden uzak ehl-i sünnet itikadına sahip olmalı. Basiret sahibi, cömert, cesur, iffetli, kanaatkâr, şefkatli, hilm sahibi, affedici, ahlaklı, îsâr sahibi, kerem ve tevekkül ehli, rıza ve teslimiyet sahibi, vakarlı, sükûn ehli, sebatkâr ve heybetli olmalı. Akl-ı mead ve akl-ı meaş noktasında mükemmel olmalı.⁶²

Bahsedilen bu özelliklere uygun olarak mürşide intisab etmeyi isteyen bir müridin, intisap etmeyi düşündüğü şeyhin hakiki bir mürşid olup olmadığını kavrayabilmesi adına Yunus, gazellerinde mürşidin çeşitli vasıflarını zikretmiştir. Sülûk eğitiminde mürşidde bulunması gereken vasıflardan birisi kula Allah'ı, Allah'a da kulu sevdirmektir. Bu bağlamda mürşidin sevmeyi, sevdirmeyi bilmesi ve hakiki âşık olması gereklidir. Yunus gazellerinde bu durumu şu şekilde ifade eder;

“Bir kişiden sorgul haber kim ma'nûden haberi var

Bir kişiye virgil gönül cânında 'ışk eseri var”⁶³

* * * * *

“Geç Yûnus endîşeden ne gerek bu pîşeden

⁵⁹ Kehf, 18/65-82.

⁶⁰ Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed es-Serrâc et-Tûsî, *el-Lüma'*, thk. Mahmûd Abdülhalim - Tâhâ Abdalbâkî Surur (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Hadîse, 1960), 273,274.

⁶¹ Öngören, “Şeyh”, 39/50.

⁶² Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-Nüfûs*, haz. Abdullah Uçman (İstanbul: İnsan Yayınları, 2013), 417-419; İsmail Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ, Fakirlerin Yolu*, çev. Saadettin Ekici - Meral Kuzu (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 55-60; Kâsım b. Mahmûd Karahisârî, *İrşâdü'l-Mürîd ile'l-Murâd (Mirsâdü'l-ibâd Tercümesi)*, haz. A. Azmi Bilgin - Fakirullah Yıldız (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020), 238-241; Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 95-98; Öngören, “Şeyh”, 39/50-52.

⁶³ Yûnus Emre, *Dîvân*, 27/1.

Ere ‘ışk gerek önden andan dervîşe benzer”⁶⁴

* * * * *

“‘Âşık ‘ışkun yükin çeker yücelerden yüce çıkar
Görür dost yüzine bakar gönül ma’şûkına bağlar”⁶⁵

* * * * *

“‘Âşık oldum erene irmegile
Hakk’ı buldum ben eri görmegile”⁶⁶

* * * * *

“Yûnus derdiyilen tüter gönünden Hak ‘ışkı biter
Erenler etegin tutar ölürse yuman gerekmez”⁶⁷

Mürşîdin vasıflarından bir diğeri gereksiz konuşmamasıdır. Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996), gereksiz konuşmamanın aklı geliştirdiğini, sahibine verayı öğrettiğini, takvaya ulaştırdığını, Allah’ın bu sayede kuluna doğru görüş, ilim ve sıkıntıdan kurtulma yolları ihsan ettiğini ifade etmiştir.⁶⁸ Necmeddin Kübrâ (ö. 618/1221), gereksiz konuşmayıp susan kişinin kalbinin kelimini ve sesini işitebileceğini belirterek “Ağızdaki dil konuşunca kalp susar, dinlemede kalır. Ancak dil susunca kalp konuşur”⁶⁹ demiştir. Yunus, bu bağlamda mürşîdin boş sözden uzak olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir;

“‘Âriflerden nişân budur her gönülde hâzır ola
Kendüyi teslîm eyleye sözde kıl ü kâl olmaya”⁷⁰

Mürşîd, dünyaya meyletmeyen ve müridin gönünden dünya sevgisini silen kimsedir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “O halde bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka arzusu olmayan kişilerden sen de yüz çevir”⁷¹ buyurulmaktadır. Peygamber Efendimiz dünya sevgisiyle ilgili olarak; “Eğer dünya Allah katında bir sivrisineğin kanadına eşit olsaydı Allah Teâlâ o dünyadan hiçbir kâfire bir yudum su dahi içirmezdi”⁷² buyurmuştur. Dünya bu denli değersizse insan ona sahip olduğunda sevinç veya kaybettiğinde üzüntü duymamalıdır. Nitekim Hadîd suresinde insanın başına gelen her şeyin önceden yazılmış olduğu belirtilerek bu

⁶⁴ Yûnus Emre, *Dîvân*, 66/9.

⁶⁵ Yûnus Emre, *Dîvân*, 55/5.

⁶⁶ Yûnus Emre, *Dîvân*, 296/1.

⁶⁷ Yûnus Emre, *Dîvân*, 108/5.

⁶⁸ Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî, *Kütü'l-kulûb* (Kahire: Mektebetü'd-Dârü't-Türâs, 2001), 275,276.

⁶⁹ Necmüddin Kübra, “Risâle ile'l-Hâim”, *Tasavvufî Hayat*, haz. Mustafa Kara (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013), 81.

⁷⁰ Yûnus Emre, *Dîvân*, 5/4.

⁷¹ Necm, 53/29.

⁷² Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, nşr. Muhammed Fuad Abdül-baki (Kâhire: Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l-Arabiyye, ts.), “Zühd”, 37 (No. 4110).

durumun sebebi “Kaybettiklerinize üzülmeysin ve O’nun size verdikleriyle şırmamayasınız diye (böyle yapmıştır)”⁷³ ifadesiyle açıklanmıştır. Yunus’un sözlerinde bu durum varlığa sevinmemek ve yokluğa yerinmemek şeklinde şu şekilde ifade edilmiştir⁷⁴;

“Ne varlığa sevinürem
Ne yokluğa yirinürem
‘İşkunla avınuram
Bana seni gerek seni”⁷⁵

Bir başka hadiste Peygamber Efendimiz dünya sevgisinin gönülden silinmesini Allah’ın kulu sevmesinin delili olduğunu belirterek “Allah bir kulu sevdi mi, onu dünyâdan korur. Tıpkı sizden birinin hastasına suyu yasaklaması gibi”⁷⁶ demiştir. İbrahim b. Şeybân (ö. 330/941), “Biz, ‘Benim nalınım, benim bardağım’ diyenlerle arkadaşlık etmezdik”⁷⁷ diyerek dünya malının aidiyetini kendine nispet eden kimselerle arkadaşlık etmediklerini belirtmiştir. Serî es-Sakatî (ö. 251/865) evliyânın dünyaya meyletmediğini belirtirken “Hakk Teâlâ, evliyâyı dünyadan soyup çıkardı, asfiyâyı ondan korudu, âşıkların gönüllerinden dünyayı tamamen çıkardı, çünkü dünyanın bunlara bulaşmasına razı olmadı”⁷⁸ ifadelerini kullanmıştır. Yunus, hadîs-i şeriflere ve evliyânın sözlerini işaretle dünya sevgisinin gönülden çıkarılması gerektiğini vurgularken şu ifadelere yer vermiştir;

“Dünyâyı bırak elden dünyâ hicâb bu yolda
Biz velîden nebîden eyle işitdük haber”⁷⁹
* * * * *

“Merdân-ı Hak bu dünyâda maksûdlara kalmadılar
Mülk-i bekâ bulmuş iken meyl-i fenâ kılmadılar”⁸⁰

Mürşid, dervişin gönlündeki dünya sevgisini temizlediğinde saflaşan kalbi zikir ve ibadetlerle Hakk’a yönlendirir. Dervişi bu ibadetleri yapmaktan alıkoyan engelleri kaldırmak için çaba sarf eder. Âl-i İmrân suresinde nefsanî arzular, kadınlar, oğullar, altın ve gümüş, atlar, sağmal hayvanlar, ekinler insanı dünyaya meylettirmeleri ve kişiyi Allah’ı zikirden alıkoymaları bakımından tehlikeli olarak zikredilmiştir.⁸¹ Teğâbün ve Enfâl su-

⁷³ el-Hadîd, 57/23.

⁷⁴ Alim Yıldız, *Yunus’un İzinde* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2021), 13.

⁷⁵ Yûnus Emre, *Dîvân*, 381/2.

⁷⁶ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, thk. Merkezü’l-Buhûs ve Tekniyyetü’l-Ma’lûmât (Kâhire: Darü’t-Tasil, 2016), “Tıbb”, 1 (No. 2169).

⁷⁷ Serrâc, *el-Lüma’*, 234.

⁷⁸ Kuşeyrî, *er-Risâle*, 1990, 115,116.

⁷⁹ Yûnus Emre, *Dîvân*, 39/2.

⁸⁰ Yûnus Emre, *Dîvân*, 40/1.

⁸¹ Âl-i İmrân, 3/14.

relerinde aynı doğrultuda “Doğrusu mallarınız ve evlatlarınız (sizin için) bir fitne (bir imtihan konusu)dur”⁸², “Bilin ki mallarınız ve çocuklarınız (size hem emanet, hem de, sizi günaha sürüklemek bakımından) bir fitne (bir imtihan)dır”⁸³ ifadeleriyle dünya malı ve güç hırsının kişi için bir fitne olduğundan bahsedilmiştir. Yunus, âyetlerden yola çıkarak mürşidin dervişi bu fitnelere koruduğunu, gönlün kirlerini temizleyerek Allah’a yönettğini ifade etmek için şu ifadeleri kullanmıştır;

“Erenler nefesidir devletümüz
Anunçün fitneden olduk selâmet”⁸⁴
* * * * *

“Döndürür erün nefesi iricegiz Tanrı hâsi
Siler gönüllerden pâsı yerine nûr toldurmaga”⁸⁵

Tasavvuf düşüncesinde mürşidin vasıflarından bir diğeri tevazu sahibi olması ve hürmet beklememesidir. Şehâbeddin Sühreverdî (ö. 632/1234), mürşidin irade ve talep sahiplerine güzel muamele etmesinin, onlardan mürşidler için gerekli saygıyı beklememesinin ve herkese karşı devamlı tevazu ile muamele etmesinin mürşidin vazifelerinden olduğunu belirtmiştir.⁸⁶ Furkân suresinde tevazunun Allah’ın has kullarını özelliği olduğu belirtilirken “Rahmân’ın (has) kulları o kimselerdir ki yeryüzünde mütevazı bir şekilde yürürler ve cahiller kendilerine laf atarsa (tartışmayı): “Selametle (hoşça kal).” de (yip gider)ler”⁸⁷ ifadelerine yer verilmiştir. Mâide suresinde ise tevazu, Allah’ı seven ve Allah’ın sevdiği kulların özellikleri arasında zikredilmiştir.⁸⁸ Bâyezîd-i Bistâmî, insanın nefesine kıymet vermediği zaman mütevazı olacağına işaret etmiştir.⁸⁹ Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) tevazuyu, şefkat kanatlarını halkın üzerine germek ve onlara yumuşak davranmak şeklinde tanımlamıştır.⁹⁰ Yunus, tevazunun mürşidin ve müridin vasıflarından olduğunu;

⁸² Teğâbün, 64/15.

⁸³ el-Enfâl, 8/28.

⁸⁴ Yûnus Emre, Dîvân, 20/8.

⁸⁵ Yûnus Emre, Dîvân, 329/5.

⁸⁶ Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammüye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdî, *‘Avârifü'l-ma‘ârif*, thk. Abdulhalîm Mahmûd - Mahmûd b. Eş-Şerîf (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1971), 219.

⁸⁷ el-Furkân, 25/63.

⁸⁸ “Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, o zaman Allah, (sizin yerinize) kendisinin onları, onların da kendisini sevdiği, mü'minlere karşı gayet alçak gönüllü/yumuşak, kâfirlere karşı da oldukça onurlu ve sert bir topluma getirir ki onlar (her türlü gücüyle) Allah yolunda cihad ederler, hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu Allah'ın lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah lütfu geniş olanıdır, (her şeyi) bilendir.” Mâide, 5/54.

⁸⁹ Ankaravî, *Mînhâcu'l-Fukarâ, Fakirlerin Yolu*, 289.

⁹⁰ Ebû Bekr Tâcülislâm Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Buhârî el-Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413), 114.

“Cân odur kim Hak’a ire ayak odur yola gire
Er oldur alçakda tura yüksekden bakan göz degül”⁹¹

* * * * *

“Kullık eyle erene şarkdan garbı görene
Senden haber sorana key miskînlik gerekdür”⁹² sözleriyle beyan etmiştir.

Mürşidin bir diğer vasfı müridin havf (korku) ve recâ (ümit) arasında bulunmasını sağlamaktır. Peygamber Efendimiz, “Mü’minin havfı ile recâsı tartılacak olsa biri diğerine denk olurdu” buyurarak bu iki vasfın mü’minlerde aynı oranda bulunması gerektiğini belirtmiştir. Sûfiler, “Havf ve recâ amelin iki kanadıdır ki onlarsız uçulmaz” diyerek amel için iki halin de gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.⁹³ Yunus, Dîvân’da;

“Rahîm durur senün adun Rahîm’lıgun bize didün
Mürşidlerün muştıladı Lâ taknetu hitâb nedür”⁹⁴

ifadesiyle Zümer⁹⁵ suresine atıfta bulunarak mürşidin recâ konusunda müridi telkin etmesine vurgu yapmıştır.

Mürşid, mârifet sahibi ve müridin de bu mârifet bilgisini kazanmasına vesile olan kimsedir. Yunus, mürşidin huzurunda bulunmakla gizli sırlara vakıf olduğunu, onların sohbeti sayesinde mârifet bilgisine kavuşulabileceğini ve bu sayede Hakkın layıkıyla bilinebileceğini şu sözlerle ifade etmiştir;

“Yûnus Hakk’a bilişeli cân u gönül virişeli
Şol Tapdug’a irişeli gizlü râzum açar oldum”⁹⁶

* * * * *

“Erenlerün sohbeti arturur ma’rifeti
Bî-derdleri sohbetden her dem süresüm gelür”⁹⁷

* * * * *

“Hem elüm alup kaldurur şâd idübeni güldürür
Gönlüme rahmet toldurur eri Hak’ı bildürmege”⁹⁸

Seyr u sülûk eğitiminde önemli noktalardan bir tanesi mürşidin nazar etmesidir. Mürşidin mânevî terbiye maksadıyla müridine yönelmesi, mü-

⁹¹ Yûnus Emre, Dîvân, 166/3.

⁹² Yûnus Emre, Dîvân, 84/3.

⁹³ Serrâc, *el-Lüma*, 91.

⁹⁴ Yûnus Emre, Dîvân, 89/4.

⁹⁵ “De ki (Allah şöyle buyuruyor): “Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.” ez-Zümer, 39/53.

⁹⁶ Yûnus Emre, Dîvân, 208/9.

⁹⁷ Yûnus Emre, Dîvân, 46/5.

⁹⁸ Yûnus Emre, Dîvân, 329/6.

ridin de bu yönelişten faydalanmak için gönlünü mürşidine bağlamasına⁹⁹ ve kulun Hakk'a olan teveccühüne “nazar” denilmiştir.¹⁰⁰ Mürşidin nazarın müridin ruhuna tesir ederek ona yeni bir şekil verdiğiğine, gönlünü feyze doldurarak ruhlarını olgunlaştırdığına dikkat çekilmiştir. Nazarın eğitici yönünden dolayı “Velîler müridlerini kaplumbağanın yavrusunu yetiştirmesi gibi nazarla yetiştirirler”¹⁰¹ denilmiştir.

Yunus, mürşidin nazarının etkisinden, nazarın sadece zahirî manada gözle bakmaktan daha öte bir anlam taşıdığından şu şekilde bahsetmiştir;

“Evliyânun gönlinden şey’li’l-lâhun kesmegil
Sana himmet eyleyen gözile kaşı degül”¹⁰²

* * * * *

“Dost bakalı yüzüme ben şehi görüp geldüm
Ol yüce yücesine bî-gümân irüp geldüm”¹⁰³

* * * * *

“Bir gölidüm kıldı erenler nazar
Deniz oldum dört yana ırmagıla”¹⁰⁴

Mürşîd her müridine nazar etmemektedir. Nazarla terbiye edilebilmesi için mürşidin hakiki mürşîd olması gerekir. Her müridin de nazara ermesi mümkün değildir. Mürid nazar için kendisini hazırlamalıdır. Yunus, bu şartı gönlün temizlenmesi ve kibrin silinmesi olarak belirtmiştir. O, müridin kendisini nazara hazırlaması ve kendisine nazar eden mürşîdleri beyan hususunda şu ifadelere yer vermiştir;

“Gönül pâsın yudunısa kibr ü kîni kodunısa
İkrâr bütün olmayınca erden nazar olmayısar”¹⁰⁵

* * * * *

“Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynâsıdur”¹⁰⁶

* * * * *

“Geyiklü Baba bize bir kez nazar kılaldan
Hâsıl oldı Yûnus’a her ne ki vâyesidür”¹⁰⁷

⁹⁹ Öngören, “Şeyh”, 39/51.

¹⁰⁰ Seyyid Cafer Seccâdî, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü (Ferheng-i Istilahat ve Tabirat-ı İrfani)*, çev. Hakkı Uygur (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 353.

¹⁰¹ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 272.

¹⁰² Yûnus Emre, *Dîvân*, 164/3.

¹⁰³ Yûnus Emre, *Dîvân*, 217/1.

¹⁰⁴ Yûnus Emre, *Dîvân*, 296/7.

¹⁰⁵ Yûnus Emre, *Dîvân*, 24/3.

¹⁰⁶ Yûnus Emre, *Dîvân*, 64/4.

¹⁰⁷ Yûnus Emre, *Dîvân*, 29/10.

Mürşidin bir diğer özelliği Allah'ın tecellilerine mazhar olabilmesidir. Lugatte “belirmek, ortaya çıkmak, görünmek; belirti, görüntü” anlamlarında kullanılan tecelli, tasavvuf literatüründe sâlikin gönlüne doğan ledünnî ilimler ve nurları tanımlamak için kullanılır. Tecellî, tecellî-i akdes ve tecellî-i mukaddes şeklinde ikiye ayrılmıştır. Tecellî-i akdes; Hakk'ın zâtında zâtı için zâtıyla tecellisini ifade etmektedir. İkinci kısım olan tecellî-i mukaddes, mümkün varlıkların suretlerinde meydana gelen tecelli olup bunun en mükemmel yansıması insanda görülür. Bu tecelli zâtın ilâhî isim, sıfat ve fiillerin tecellisi olduğundan Hakk âlemle olan münasebetini bu tecellisiyle tahakkuk ettirir; böylece mârifetin konusu olur. Hem tecelli-i akdes hem de tecelli-i mukaddes devamlı ve sınırsızdır.¹⁰⁸

Mevlânâ, insan-ı kâmil olan mürşidlerin Allah'ın zât, sıfat ve isimlerinin en mükemmel şekilde tecelli ettiği varlık konumunda olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁹ O, insanın gölgesiyle olan bağlantısına işaretlerle tecelli konusuna açıklık getirmektedir. Nasıl ki insan parmaklarını açtığına gölge de açıyor, rükuya gittiği zaman gölge de rükuya gidiyorsa, yani insanın davranışlarının tesiri gölgede gözükyorsa, aynı şekilde Hakk'ın tecellileri de O'nun gölgesi konumunda olan insanda zâhir olmaktadır. İnsanın gölgesi ondan habersiz olmasına rağmen insan kendisinin Hakk'ın tecelligâhı konumunda bulunduğundan habersiz değildir. Ancak Allah'ın bilgisine nispetle kulun bu bilgisi de habersizlik olarak nitelenebilir. İnsanda olan şeylerin hepsinin değil sadece bir kısmının gölgede görüldüğü gibi, Hakk'ın bütün sıfatları da insanda görünmemektedir. Bu bağlamda insan ilâhî sıfat ve isimlerden bazılarının tecelli ettiği gölge varlık olarak değerlendirilmiştir.¹¹⁰

Yunus, mürşidlerin Hakk'ın tecelligâh'ı olması noktasına vurgu yaparak Hakk'ın varlığının mürşidde tecelli ettiğini ifade etmiştir;

“Hak ere benüm didi varlığın erde kodı
Erenlerün himmeti yirden göge direkdür”¹¹¹

* * * * *

“Hak nazar kılduğu câna bir göz ile bakmak gerek
Ana ki Hak nazar kıldı ben anı niçe yireyin”¹¹²

* * * * *

¹⁰⁸ Semih Ceyhan, “Tecellî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/243.

¹⁰⁹ Osman Nuri Küçük, *Fîhi Mâ Fîh Ekseninde: Mevlânâ'nın Tasavvufî Görüşleri* (Konya: Rumi Yayınları, 2006), 90.

¹¹⁰ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Fîhi Mâ Fîh*, haz. Selçuk Eraydın, çev. Ahmed Avni Konuk (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 207,208.

¹¹¹ Yûnus Emre, *Dîvân*, 84/5.

¹¹² Yûnus Emre, *Dîvân*, 266/5.

“Evliyâdur Hakk’un sırrı alındaki Allah nûri
Anı seven âh u zârı kılşa gerek şimden girü”¹¹³

Yunus, tecellî mazharı olan mürşidin müridini kendine bağladığını ve ondan ayırmadığını ifade etmiştir. Nitekim kendisi de Taptuk kapısından bu tecelli vesilesiyle ayrılamamış o kapıda kul olmuştur. Mürşidin tecellisine mazhar olanlar topraktan olma vasfını aşır kâmil manada insan olma yetisine sahip olacaklardır. Yunus’un bu bahse konu ettiği gazeller şu şekilde sıralanabilir;

“Yûnus Hak tecellîsin senün yüzünde gördi
Çâre yok ayrılmaga çün sende görindi Hak”¹¹⁴
* * * * *

“Erenlerün nazarı toprağı gevher eyler
Erenler kademinde toprak olasum gelür”¹¹⁵
* * * * *

“Tapdug’un tapusunda kul olduk kapusunda
Yûnus miskîn çigidük bişdük el-hamdüli’llâh”¹¹⁶

3. Müridin Vasıfları

Mürşide intisab eden müridin öncelikle mürşidine karşı hürmetli olması ve onun terbiyesine kendisini teslim etmesi gerekir. Sûfîler bu bağlamda Hz. Musa ve Hz. Hızır arasında geçen teslimiyet hadisesini kendilerine örnek almışlardır. Kehf suresinde belirtildiği üzere Hz. Musa edep gereği önce Hz. Hızır’la arkadaş olmak için izin istemiş, ardından Hz. Hızır kendisine tabi olması, izin verilinceye kadar soru sormaması ve yaptıklarını sorgulamaması şartıyla bu talebi kabul etmiştir. Yolculuk esnasında Hz. Musa, Hz. Hızır’ın davranışlarını eleştirdiğinde ise arkadaşlıkları son bulmuştur.¹¹⁷ Sûfîler bu doğrultuda müridin mürşidine “niçin? ve nasıl?” ifadelerini kullanmaması gerektiğini beyan etmişlerdir. Tasavvufta teslimiyetin derecesi “Mürid, gassalın önündeki meyyit gibi olmalıdır”¹¹⁸ şeklinde ifade edilmiştir.

Sûfîlerin teslimiyet noktasında örnek aldıkları bir diğer olay Hz. İsmail ve Hz. İbrahim arasında vuku bulan kurban hadisesidir. Âyette ifade edildiği şekliyle Hz. İbrahim oğluna “Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?” demiş, Hz. İsmail

¹¹³ Yûnus Emre, *Dîvân*, 286/4.

¹¹⁴ Yûnus Emre, *Dîvân*, 132/9.

¹¹⁵ Yûnus Emre, *Dîvân*, 46/5.

¹¹⁶ Yûnus Emre, *Dîvân*, 292/8.

¹¹⁷ el-Kehf, 18/66-78.

¹¹⁸ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki’n-Nüfûs*, 463.

“Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın”¹¹⁹ diyerek babasına itaat etmiştir. Hz. İbrahim oğlunu kurban etmek için ellerini bağlayıp bir taşın üzerine yatırdığında bıçak kesmemiş, Hz. İbrahim’in şaşkınlığı üzerine Allah kendisine hitap ederek imtihanı geçtiğini, oğlunun yerine kendisine indirilen koçu kurban etmesi gerektiğini bildirmiştir.¹²⁰ Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469-70), müridin bu hadiselerden örnek alarak kendisini tam anlamıyla mürşidine teslim etmesi gerektiğini, her ne muameleyle karşılaşarsa sabredip isyan etmemesi gerektiğini belirtmiş. Sabretmeyip şeyhe muhalefet edildiği takdirde kişinin mürşidinden bir nasip alamayacağını beyan etmiştir.¹²¹

Mevlânâ, Salih peygamberin kavminin bir mucize olarak gönderilen deveye uyguladıkları muameleyi temsil göstererek müridin mürşidine karşı sevgi, saygı çerçevesinde tam bir teslimiyet göstermesi gerektiğini beyan etmiştir. Âyet-i kerimede bu olay “Semûd kavmi, hak tanımazlığı yüzünden (peygamberini) yalanladı. En azılısı cüretle ileri atıldığında; Allah’ın elçisi onlara, “Allah’ın (mûcize olarak) verdiği deveye ve onun su hakkına dokunmayın” demişti. Fakat onlar ona inanmayıp deveyi kestiler. Bunun üzerine rableri, günahları sebebiyle onlara ardı arkası kesilmez felâketler göndererek hepsini helâk etti”¹²² şeklinde nakledilmiştir. Mevlânâ: “ Rûh, Salih’e benzer. Ten ise deve gibidir. Rûh, buluşma zevkine dalmıştır. Ten ise ihtiyaçlar içerisinde kıvranıp durmaktadır... Sen de bir velînin beden devesine kul, köle kesil de Salih peygamberin ruhu ile kapı yoldaşı ol”¹²³ buyurmuştur. Bu bağlamda kişinin mürşidin bedenine göstermiş olduğu saygıyı aslında onun ruhuna gösterdiğini bilmek gerekir. Semud kavmi bedeni temsil eden deveye iyi muamele edip felaha erişmek yerine onu katledip helak olmuştur. Mevlânâ da buradan yola çıkarak mürşidin ruhunu temsilen bedenine saygı göstermenin sülûk yolundaki mürid için elzem olduğuna dikkat çekmiştir.

Yunus, müridin mürşidine varırken tüm bildiklerinden sıyrılması ve mürşid ne derse onu yapması gerektiğini ifade etmiştir. Mürşidin yanına dolu giden kimse ondan öğrendiklerini kendi önceki bilgileriyle kıyaslayarak çelişki ve tereddüt yaşayabilmektedir. Ancak boş giden kimse kabını doldurmak için mürşidden gelen her bilgi damlasını özümseyecektir.

¹¹⁹ es-Sâffât, 37/102.

¹²⁰ es-Sâffât, 37/104-107.

¹²¹ Eşrefoğlu Rûmî, *Müzekki'n-Nüfûs*, 466.

¹²² eş-Şems, 91/11-14.

¹²³ Can, *Menevî Tercümesi*, 1/178,179 b. 2515,1532.

Yunus, mürşîde olan teslimiyetinden razı olduğunu, bu durumu bir şükür vesilesi olarak değerlendirdiğini ve bu teslimiyetten ayrılma arzusunun olmadığını şu şekilde ifade etmiştir;

“Gelmek gerek terbiyete kamu bildüklerin koya
Mürebîsi ne dirise pes ol anı dutmak gerek”¹²⁴

* * * * *

“Her dem yüzüm yire uram Allah’uma şükür kılam
Ben benliğüm dosta virem ne da’vî yâ destân ola”¹²⁵

* * * * *

“Togrılık bekleyen dost kapusunda
Gümânsuz ol bulur ilâhî devlet
Yûnus öyle esîrdür ol kapuda
Diler ki olmaya ebedî râhat”¹²⁶

Ebû Ali Dekkâk (ö. 405/1015), “Her ayrılışın başlangıcı muhalefettir” demiştir. Kuşeyrî, şeyhine muhalefet eden kimsenin artık onun tarikatında yol alamayacağını, aynı bölgede yaşamış olsalar bile mürşidine muhalefet eden müridin rabitasının kesileceğini beyan etmiştir. Ona göre bir şeyhe mürid olup sohbetine dâhil olan kimse, kalbi ile mürşidine itiraz ederse sohbetteki ahdini bozmuş olur. Bu kimsenin tevbe etmesi gerekir. Ebû Abdurrahman Sülemî (ö. 412/1021), şeyhinin kendisine; “Kim üstadına niçin? derse ebediyyen felah bulmaz” dediğini naklederek şeyhe muhalefetin tehlikesine dikkat çekmiştir.¹²⁷ Yunus bu doğrultuda mürşide muhalefet eden kimsenin bu yolda ilerleyemeyeceğine, her ne türlü ilim öğrense de mürşidi inkâr etmesi sebebiyle maksadına ulaşamayacağına şu ifadelerde dikkat çekmiştir;

“İşde bir yâr bulasın cânun fidî kılâsın
İnkârıla gelenler erün yoldaşı degül”¹²⁸

* * * * *

“Gökden inen dört kitâbı günde bin kez okurısın
Erenlere münkirisen dîdâr ırak senden yana”¹²⁹

* * * * *

“Er elini aldunısa ere gönül virdünise
İkrârıla geldünise pes ere inkâr gerekmez”¹³⁰

* * * * *

¹²⁴ Yunus Emre, *Dîvân*, 140/2.

¹²⁵ Yunus Emre, *Dîvân*, 4/7.

¹²⁶ Yunus Emre, *Dîvân*, 20/10,11.

¹²⁷ Kuşeyrî, *er-Risâle*, 334.

¹²⁸ Yunus Emre, *Dîvân*, 164/5.

¹²⁹ Yunus Emre, *Dîvân*, 10/4.

¹³⁰ Yunus Emre, *Dîvân*, 111/6.

“Diken olma gül ol eren yolunda
Diken olurisan oda yanasın”¹³¹

Müridin mürşidine tamamen teslim olması, muhalefet etmemesi için ona muhabbet duyması ve onu gerçekten sevmesi gerekir. Muhabbet bu yolun esasıdır. Sühreverdî, muhabbeti mürid ve mürşid arasındaki kaynaşma için bir vasıta olarak görmüştür. Çünkü muhabbet, mânevî âlemde ruhların birbirleriyle tanışmasının alametidir. Bu tanışma mürşid ve mürid arasında ortak bir özelliğin varlığına delalet etmektedir. Bu ortak özellik, müride, mürşidde bulunan mânevî hali veya o halin bir kısmını çekmektedir.¹³² Kuşeyrî, müridin mürşidinin gönlüne girmesinin onun saadet sahibi olduğuna dair en kuvvetli delil olarak görmüştür. Eğer mürşidin kalbi müridi reddederse, o kimse üzerinden zaman geçse dahi bu reddedişin kötü neticelerini görecektir.¹³³ Yunus, mürşidine karşı her dem sevgi beslemiş onun sözünden bir an çıkmamıştır. Nakledildiğine göre otuz yıl mürşidinin hizmetinde bulunmuş, dağdan odun getirme görevi kendisine verildiği zaman mürşidine olan sevgisinin bir tezahürü olarak “doğru olmayan bu kapıya layık değildir” düşüncesi gereği dergâha hiç eğri odun getirmemiş ve kendisi de doğruluktan ayrılmamıştır.¹³⁴ Yunus’un mürşidine olan sevgisini ifade ettiği bazı dizeler şu şekildedir;

“İy ‘âşıkân iy ‘âşıkân ‘ışk mezhebi dîndür bana
Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana”¹³⁵

* * * * *

“Sensüz iki cihân benüm zindân görünür gözüme
Senün ‘ışkunla bilişen gerek hâssü’l-hâsdan ola”¹³⁶

* * * * *

“Varam ol dostâ kul olam her dem açılâm gül olam
Hem söyleyem bülbül olam turagum gülistân ola”¹³⁷

* * * * *

“‘İşk sultânı Tapduk durur Yûnus gedâ bu kapuda
Gedâlara lutf eylemek hem kâ’idedür sultâna”¹³⁸

* * * * *

¹³¹ Yunus Emre, *Dîvân*, 279/6.

¹³² Sühreverdî, *‘Avârifü’l-ma‘ârif*, 214.

¹³³ Abdülkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmîne Dair Kuşeyri Risalesi*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 490.

¹³⁴ Tatçı, *Yûnus Emre Dîvânı İnceleme*, 14.

¹³⁵ Yunus Emre, *Dîvân*, 7/1.

¹³⁶ Yunus Emre, *Dîvân*, 4/4.

¹³⁷ Yunus Emre, *Dîvân*, 4/2.

¹³⁸ Yunus Emre, *Dîvân*, 294/9.

“Şeyh ü dânişmend ü velî cümlesi birdür er yolu
Yûnus’dur dervîşler kulu Tapduk gibi serveri var”¹³⁹

Mürşidine sevgi besleyen müridin sevgiliden gelen her türlü ezaya katlanması gerekir. Seyr u sülûk yolu oldukça çileli ve nefse ağır gelen bir yoldur. Mürid, mürşidinin kendisini terbiye etmek için uyguladığı her türlü çileye sabır göstermelidir. Yunus, mürşidin imtihanlarına karşı sabır göstermek gerektiğini şu beyitlerle ifade etmiştir;

“Kahrır erenler atıdur gayret dahı hil’atıdur
Erenler yayı katıdur okları geçer kayadan”¹⁴⁰
* * * * *

“Oldur erenler dirliği bular bilmez ‘ayyârlığı
Anunla bulur erligi kahrı dahı yutmak gerek”¹⁴¹

Müridde bulunması gereken vasıflardan bir diğeri kibirli olmamak, tevazu sahibi olmaktır. Kur’ân-ı Kerîm’de kibirle alakalı olarak “Yeryüzünde haksız yere böbürleneni âyetlerimden mahrum edeceğim”¹⁴², “İçinde ebedî olarak kalacağınız cehennemden girin! Ululuk taslayanların yeri ne kötü!”¹⁴³, “Mûsâ ise, “Hesap gününe inanmayan her kibirli kişinin şerrinden, benim ve sizin rabbiniz olan Allah’a sığındım!” dedi.”¹⁴⁴ âyetleriyle kibir zemmedilmiştir. Kibir, ilk dönemlerden itibaren tasavvuf kitaplarında yer almış, kibrin tanımı, sebepleri, zararları noktasında bilgiler verilmiştir. Seyr u sülûk yolundaki müridin özellikle şeyhine karşı kibir göstermemesine vurgu yapılmıştır. Ebû Osman Hîrî (ö. 298/910), bir kimsenin bir kimseyi küçümsemesi durumunda ondan istifade etmekten mahrum kalacağını ifade etmiştir.¹⁴⁵ Yunus’ta Mevlânâ’da olduğu gibi kibirli olmamanın remzi topraktır. O, mürşidden faydalanmanın yolunun toprak gibi tevazu sahibi olmaktan geçtiğini şu sözlerle ifade etmiştir;

“Miskîn Yûnus erenlere tekebbür olma toprak ol
Toprakda biter küllîsi gülistânı toprak bana”¹⁴⁶
* * * * *

“Egriligün koyasın togrı yola gelesin
Kibr ü kîni çıkargıl erden nasîb alasın”¹⁴⁷

Müridin sülûk eğitiminde uygulaması gereken metodlardan biri-

¹³⁹ Yûnus Emre, *Dîvân*, 27/7.

¹⁴⁰ Yûnus Emre, *Dîvân*, 265/2.

¹⁴¹ Yûnus Emre, *Dîvân*, 140/6.

¹⁴² el-Â’râf, 7/146.

¹⁴³ en-Nahl, 16/29.

¹⁴⁴ el-Mü’min, 40/27.

¹⁴⁵ Kuşeyrî, *er-Risâle*, 1990, 335.

¹⁴⁶ Yûnus Emre, *Dîvân*, 10/5.

¹⁴⁷ Yûnus Emre, *Dîvân*, 250/1.

si râbîtabdır. Râbîta, ıstılahta sâlikin kâmil bir mürşide gönlünü bağlaması, onun suret ve sîretini düşünmesi durumu olarak tarif edilmiştir. Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) sâlikin kalbini şeyhe bağlamasının önemini vurgulamış, Şehâbeddin es-Sühreverdî “Müridin şeyhine nazar ederek bütün dikkatini onda toplaması ve Cenâb-ı Hak’tan şeyhi üzerine gelen tecellîleri seyre dalması semâda kendi kendine hareket etmesinden daha hayırlıdır”¹⁴⁸ demiştir. Bahâeddin Nakşibend (ö. 791/1389) Muhammed Pârsâ (ö. 822/1420)’ya râbîtabı tavsiye etmiştir. Yunus bu bağlamda mürşidiyle her an beraber olma arzusunu, ondan ayrı kaldığındaki özlemini ve buluşup yüzüne nazar ettiğindeki sevincini anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır;

“Şeyhüm andadur ben bunda
Cânım karâr kılmaz tende
Zârılığım dün ü günde
Söyle bülbülcüğüm söyle”¹⁴⁹

* * * * *

“Gül ü reyhânun kokusu ‘âşıkıla ma’şûkadur
‘Âşık olanun ma’şûkı hergiz ögünden gitmeye”¹⁵⁰

* * * * *

“Şükür şükür ol Çalab’a maksûduma irdüm bugün
Müştâkıdum bunca zamân pîrüm yüzün gördüm bugün
Kaygu beni almıştı cânım zebûn olmuştu
Gördüm pîrümün yüzünü ol kayguyu sürdürdüm bugün”¹⁵¹

* * * * *

“Ol dost yüzün gördi gözüm erenlere toprak yüzüm
Söz bilene iş bu sözüm gerek şekeristân ola”¹⁵²

Tasavvufta kemale erdirici ortak bir yol olan râbîtaba riâyet eden müridin, zamanla şeyhinin hal ve vasıflarının kendisine yansımaya sebep olacağı ifade edilmiştir. Râbîta konusunda yapılan izahlara bakıldığında ondaki en önemli husûsun, mürşidin suretini canlı bir şekilde hayalde tasavvur ve büyük bir dikkatle onun iki kaş arasına bakmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu keyfiyetin, müridin zamanla, şeyhini benimsemesi, onun ahlâk ve fazîletiyle bezenmesi, şahsiyetinin onun şahsiyetinde erimesi ve onunla aynîleşmesini sağlamaya yarayan bir vâsita olduğu görülmekte-

¹⁴⁸ Necdet Tosun, “Râbîta”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/378.

¹⁴⁹ Yûnus Emre, *Dîvân*, 343/8.

¹⁵⁰ Yûnus Emre, *Dîvân*, 3/7.

¹⁵¹ Yûnus Emre, *Dîvân*, 240/1,2.

¹⁵² Yûnus Emre, *Dîvân*, 4/3.

dir. Sûfler müridin aldığı bu hali fenâ fi'ş-şeyh olarak tanımlamışlardır. Bu durum daha sonra müridi, fenâ fi'r-Rasûl, nihayetinde de fenâ fillâh'a ulaştırmayı hedef almaktadır.¹⁵³ Yunus, fenâ fi'ş şeyh makamına ulaşan müridin artık bu dünyaya meylinin kalmayacağını, benliğin bu yolda tuzak olduğunu ve benlikten geçmeyen kimsenin fenâ mertebelerini kat edemeyeceğini şu ifadelerle dile getirmiştir;

“Ger uluya irdünise suret nakşı nendür senün
Mâ'nîye yol buldunısa iş bu dünyâ nendür senün”¹⁵⁴
* * * * *

“Sen seni bilimeyince ere nazar kılmayınca
Senligi bu ara yirden gidermezsen oldı duzak”¹⁵⁵

Yunus, fenâ fi'ş şeyh makamının ardından bu halin gereği olarak sözlerinin mürşidinin etkisiyle olduğunu, kendi benliğinden sıyrılarak Tapduk Emre'nin sırlarını Yunus diliyle izhar ettiğini şu ifadelerle beyan etmiştir;

“Yûnus Emrem iş bu sözi cân içinde söyledi
Söyleyen bî-çâre Yûnus Tapduk Emrem sırrıdır”¹⁵⁶
* * * * *

“Tapduk diyem cümle dile inanmışam degme kula
Yûnus dahı hod kim ola bu sözleri diyen benem”¹⁵⁷

Sonuç

Yunus Emre söylemiş olduğu şiirler vesilesiyle ağırlıklı olarak şair yönüyle ön plana çıkmış olsa da aslında o, seyr u sülûk terbiyesinden geçmiş hakiki bir dervîştir. Dîvân'ında tasavvuf ve seyr u sülûka dair birçok kavramı ele almıştır. Eserinde çalışmamıza konu olan ve seyr u sülûkun esasını teşkil eden mürid ile mürşid ilişkisini ele alan pek çok beyit bulunmaktadır.

Yunus, bu yolun mürşidsiz gidilemeyeceğine vurgu yaparak mürşidin gerekliliğine dair bilgiler sunmuştur. Mürşide intisab etmeyi isteyen mürid için hakiki mürşidin özelliklerini sıralamıştır. Ona göre mürşid, aşk eri olmalı Allah'ı sevmeyi ve sevdirmeyi bilmelidir. Az konuşmalı ve gereksiz sözlerden kaçınmalıdır. Dünya sevgisi olan bir gönülde Allah'ın ve Rasûlünün sevgisinin yer etmesi zor olacağından öncelikle kendisi

¹⁵³ İrfan Gündüz, “Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbita”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi)* 7-8-9-10 (1992 1989), 28.

¹⁵⁴ Yûnus Emre, *Dîvân*, 148/1.

¹⁵⁵ Yûnus Emre, *Dîvân*, 128/5.

¹⁵⁶ Yûnus Emre, *Dîvân*, 81/7.

¹⁵⁷ Yûnus Emre, *Dîvân*, 195/10.

dünyaya meyletmemeli ve müridini de dünyadan uzak kalması noktasında ikaz etmelidir. Nefsi terbiye metodlarını bilerek bu sayede müridin Allah'a ulaşmasına vesile olmalıdır. Tevazu sahibi olmalı müridine karşı da bu durumu muhafaza etmelidir. Havf ve recâ arasında bir yaşam sürek müridini de bu iki hal arasında tutmalıdır. Hakk'ın tecellilerinin mazharı olmalı bu sayede müridini mârifet bilgisine ulaştırmalıdır.

Yunus, Dîvân'ında müridin özelliklerine de değinmiştir. Hakiki mürid mürşidine karşı saygılı olmalı, her an ona hürmet göstermelidir. Mürşidden yararlanmak için ona tam anlamıyla teslimiyetini sunmalıdır. Mürid bu teslimiyeti sağlamak adına mürşidine gerçek anlamda sevgi ve muhabbet beslemelidir. Nefsinin terbiye edilmesi adına ondan gelen her türlü imtilan ve çileye sabır göstermelidir. Mürşidine karşı tevazu sahibi olmalı, kalbinde zerre miktarı kibir taşımamalıdır. Mürid mürşidine râbta yapmalıdır bu sayede fenâ fi'ş şeyh makamına, ardından fenâ fi'r-Rasûl ve fenâ fi'llah mertebelerine ulaşabilmelidir.

Tüm bu zikredilen vasıflar incelendiğinde Yunus'un tasavvufi yaşantıya ve bu yolun terimlerine hâkim olduğu, seyr u sülûk yolunu tamamladığı ve yaşadığı tecrübeleri şiirlerinde ifade ettiği görülmektedir. Bu açıdan diğer vasıflarından daha kapsamlı olarak Yunus'un bu yolun başında hakiki bir mürid olarak nitelenebileceği ve mürşidlerin vasıflarına dair verdiği bilgilerin yanı sıra;

“Dakındum şeyhlik adın kodum ma'sûk tâ'atın

Virdüm nefsün murâdın kanı Hakk'ıla bâzâr”¹⁵⁸

Yûnus eydür ol melâmet şeyhliği 'âşıklığa sat

'Âşık da n'ister eyü ad bed-nâmı hoşdur 'âşıkun”¹⁵⁹

gibi ifadelerinden yola çıkarak yolun sonuna erdiğiinde şeyhlik makamına ulaştığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

Ankaravî, İsmail. Minhâcu'l-Fukarâ, Fakirlerin Yolu. çev. Saadettin Ekici - Meral Kuzu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.

Ay, Alper. Dîvân-ı Hikmet'te Manevî Ayet İktibasları. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2020.

Bardağcı, Mehmet Necmeddin. “Yunus Emre ve Derviş Olmak”. Darulfunun İlahiyat 32 (2021), 107-127.

Can, Şefik. Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi. 6 Cilt. İstanbul: Ötügen Neşriyat, 16. Basım, 2017.

¹⁵⁸ Yûnus Emre, Dîvân, 41/8.

¹⁵⁹ Yûnus Emre, Dîvân, 146/7.

- Cebecioğlu, Ethem. Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. Ankara: OTTO Yayınları, 2014.
- Ceyhan, Semih. "Tecellî". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 40/243-245. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Coşgun, Gökhan - Yıldırım, Metin. "Yunus Emre Bibliyografyası (1991-2021)". Darulfunun İlahiyat 32/1 (2021), 149-299.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali. Ta'rifât. Beyrut: Dâru'l Kütübü'l İlmiyye, 1983.
- Ebû Nasr es-Serrâc, Ebû Nasr Abdullah b. Alî b. Muhammed es-Serrâc et-Tûsî. el-Lüma'. thk. Mahmûd Abdülhalim - Tâhâ Abdalbâkî Surûr. Kahire: Dâru'l-Kütübil-hadîse, 1960.
- Ebû Tâlib el-Mekkî, Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî el-Acemî. Kütü'l-ḳulûb. Kahire: Mektebetü't- Dâru't-Türâs, 2001.
- Erginli, Zafer (ed.). Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. çev. İlyas Karanlı vd. İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.
- Eşrefoğlu Rûmî. Müzekki'n-Nüfûs. haz. Abdullah Uçman. İstanbul: İnsan Yayınları, 6. Basım, 2013.
- Gündüz, İrfan. "Tasavvufî Bir Terim Olarak Râbîta". Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi) 7-8-9-10 (1992 1989), 243-274.
- İbn Kesîr. Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri (Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm). çev. Bekir Karlıağa - Bedrettin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. Lisânu'l-'Arab. Beyrut: Dâru Sadr, 1990.
- Kara, Mustafa. Buhara Bursa Bosna: Şehirler, Sûfiler, Tekkeler. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Karahisârî, Kâsım b. Mahmûd. İrşâdü'l-Mürîd ile'l-Murâd (Mîrsâdü'l-İbâd Tercümesi). haz. A. Azmi Bilgin - Fakirullah Yıldız. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.
- Kâşânî, Kemâlüddîn Abdürrezzâk b. Ebi'l-Ganâim Muhammed. Letâ'ifü'l-İ'lâm fî işârâti ehli'l-ilhâm. thk. Ahmed Abdurrahim Sâiyh vd. Kahire: Mektebetü Segafeti'd- Diniyye, 2005.
- Kelâbâzî, Ebû Bekr Tâcülislâm Muhammed b. Ebû İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Buhârî. et-Ta'arruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413.
- Kızılkaya, Müzekkir. Sabûhî Ahmed Dede'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 2019.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi. çev. Süleyman Ulu-dağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 6. Basım, 2012.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kâsım Zeynülsîlâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik. er-

- Risâletü'l-Kuşeyrî. thk. Ma'rûf Zerîk - Ali Abdülhamid Baltacı. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1990.
- Küçük, Osman Nuri. Fîhi Mâ Fîh Ekseninde: Mevlânâ'nın Tasavvufî Görüşleri. Konya: Rumi Yayınları, 2006.
- Mevlânâ Celâleddîn Rûmî. Fîhi Mâ Fîh. çev. Ahmed Avni Konuk. haz. Selçuk Eraydın. İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- Necmüddin Kübra. "Risâle ile'l-Hâim". Tasavvufî Hayat. haz. Mustafa Kara. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Öngören, Reşat. "Şeyh". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 39/50-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Râzî, Fahrüddîn. Tefsîr-i Kebîr. çev. Suat Yıldırım vd. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002.
- Seccâdî, Seyyid Cafer. Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü (Ferheng-i Istilahat ve Tabirat-ı İrfanî). çev. Hakkı Uygur. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî. 'Avârifü'l-ma'ârif. thk. Abdulhalîm Mahmûd - Mahmûd b. Eş-Şerîf. Kahire: Dâru'l-Maârif, 1971.
- Tatçı, Mustafa. Yûnus Emre Dîvânı İnceleme. İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Tosun, Necdet. "Râbîta". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 34/378, 379. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Türer, Osman. "Onüçüncü Asırda Anadolu'da Tasavvuf ve Yunus Emre". Diyanet İlmi Dergi 27/1 (Yunus Emre Özel Sayısı) (1991), 87-100.
- Uludağ, Süleyman. Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2. Basım, 2005.
- Uludağ, Süleyman. Tasavvufun Dili. İstanbul: Ensar Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Yıldız, Alim. "Yunus Avazı". Yunus'un Çağrısı Sempozyumu. Ordu: Ordu Belediyesi Yayınları, 2015.
- Yıldız, Alim. Yunus'un İzinde. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Yılmaz, Hasan Kamil. 300 Soruda Tasavvufî Hayat. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Yûnus Emre. Yûnus Emre Dîvânı. haz. Mustafa Tatçı. İstanbul: H Yayınları, 2008.